

assessing evidence. That is, whether they are reliable and proper. Alternatively, is there a provocation, that is, a criminal offense, excluding person's accusation?

The general criteria for provocation is the repeated offer by the agent to commit any illegal actions; verbal, organizational, psychological acts aimed at provoking, an attempt to evoke compassion, pity; use of friendly ties. The very fact of expressing "abstract readiness" (to hand over an unlawful benefit) on the part of law enforcement agencies is not a provocation.

A new direction in expert practice, linguistic expertise, which solves questions of speech and law, is used in Ukraine in this category of criminal proceedings extremely rarely. Since the operational purchase, test purchase, special investigative experiment are carried out in conditions of direct establishment of interpersonal communication, the content of communication should be considered from the point of view of tactical characteristics (psychological, organizational, speech), for the presence of a call to commit illegal actions by insisting, persuasion:

– the use of nihilistic culture, the prevailing illegal practice ("Everybody does it", "You have to live"),

– willingness to pay ("I collected money"),

– involvement in the subject's problems, which he/she can solve with the help of illegal benefits. Using the example of a specific criminal proceeding, the author reveals the mistakes of the investigating authorities and justifies the advisability of raising the level of awareness regarding the use of the possibilities of linguistic expertise to establish signs of provocation, indicating passive corruption or the exclusion of charges.

Keywords: linguistic expertise, provocation, covert investigative (search) actions, incitement, abuse of influence.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.50>

УДК 343.982.43

Людмила Вікторівна Свиридова
кандидат юридичних наук,
завідувач лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних
та мистецтвознавчих досліджень

ORCID 0000-0001-6667-2852

E-mail: ludmila.sviridova@hniise.gov.ua

*Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СУДОВОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

На підставі узагальнення джерел у галузі лінгвістичної експертизи та експертної практики вирішення авторознавчих та семантико-текстуальних за-

вданий проаналізовано сучасний стан проведення лінгвістичної експертизи. Визначено основні напрямки подальшого розвитку лінгвістичної експертизи, окреслено першочергові завдання і запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: лінгвістична експертиза, авторознавча експертиза, семантико-текстуальна експертиза, креолізовані (полікодові) тексти, комплексні дослідження.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку нашої держави відбувається реформування політичної, економічної, соціальної, наукової, юридичної сфер діяльності, що веде до зрушень на всіх їх напрямках. Не обминає це й науково-експертну діяльність, зокрема в галузі лінгвістичних досліджень. В системі судово-експертної діяльності Міністерства юстиції України лінгвістична експертиза, як новий рід, виникла на початку минулого століття у зв'язку з появою нових видів досліджень, при проведенні яких застосовуються мовознавчі методи, що також використовуються давно започаткованою авторознавчою експертизою, основною метою якої є ідентифікація автора тексту документа. Але ж оскільки мовознавчі методи використовуються як з метою ідентифікації автора, так і для вирішення питань, не пов'язаних із встановленням фактичних даних про автора, було запропоновано об'єднати зазначені підвиди в один рід – лінгвістичну експертизу. На даному етапі лінгвістична експертиза включає авторознавчу та семантико-текстуальну експертизи, які вирішують різні види завдань. На вирішення авторознавчої експертизи можуть бути поставлені питання відносно встановлення автора тексту документа, факту складання тексту під впливом будь-яких збивальних факторів, декількох текстів однією особою, виконання тексту документа під диктування або шляхом переписування, встановлення соціально-біографічних характеристик автора документа (місце формування його мовленнєвих навичок, рідна мова, стать, вік, освітній рівень тощо). В межах семантико-текстуальної експертизи вирішуються питання із встановлення змісту слів, висловлювань, їх смислового навантаження, визначення характеру інформації, її форми, змісту, напрями тощо. На сьогодні лінгвістична експертиза набуває стрімкого розвитку – з'являються нові завдання, розширюється коло об'єктів, що сприяє появі нових теоретичних наробок, які оприлюднюються на міжнародних наукових заходах, основні дискусійні проблеми яких постійно обговорюються науковцями і практиками. Отже удосконалення фундаментальних теоретичних засад лінгвістичної експертизи шляхом узагальнення теоретичних джерел, в яких розглядаються нові наукові проблеми в галузі мовознавства, соціолінгвістики, психології, психолінгвістики, та інших наук, узагальнення експертної практики проведення лінгвістичної експертизи, розроблення нових напрямів лінгвістичних досліджень мають стати поштовхом для подальшого розвитку зазначеного виду експертизи.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Судово-лінгвістична експертиза – новий рід судової експертизи, який включає два види – авторознавчу та семантико-текстуальну експертизи [1].

Починаючи з 70-х років минулого століття в Україні, в Харківському науково-дослідному інституті судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (нині – Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України (далі – ННЦ ІСЕ)) Семеном Мусійовичем Вулом, родоначальником судової авторознавчої експертизи [2], розроблено теоретичні засади судової авторознавчої експертизи – методику ідентифікаційного дослідження текстів з метою встановлення автора, методичні принципи вирішення діагностичних авторознавчих завдань [3], за якими судова авторознавча експертиза проводиться і в інших країнах – Республіці Казахстан, Республіці Молдова, Республіці Білорусь, Литовській Республіці, Республіці Узбекистан, Республіці Вірменія та ін. Учнями С. М. Вула продовжуються розробки у напрямку діагностичних досліджень. Т. В. Гомон [4] працювала над проблемою дослідження текстів, складених з навмисним перекрученням писемного мовлення, узагальнивши літературні джерела за даною темою і провівши експериментальні дослідження, на підставі яких зроблені висновки щодо можливості проведення досліджень текстів, виконаних з навмисним перекрученням особою свого писемного мовлення. О. І. Горошко [5] досліджувала питання гендеру у мовленнєвій поведінці осіб, проаналізувавши низку робіт у різних галузях знань і надала рекомендації, які можуть використовуватися в експертній практиці. Л. В. Свиридова займається дослідженням проблеми класифікаційно-діагностичної судово-авторознавчої експертизи, в межах якої нею було розроблено методику встановлення соціально-біографічного портрета автора документа й окрему методику встановлення статі автора тексту [6]. Колективом авторів було підготовлено методичні рекомендації щодо встановлення автора та виконавця тексту документа, виконаного під диктування або шляхом переписування, на підставі аналізу практики проведення авторознавчої експертизи та експериментальних досліджень, в яких було проаналізовано сучасний стан практики проведення авторознавчих експертиз зазначеного виду дослідження, зроблено експериментальні дослідження і розроблено методичні принципи вирішення зазначеного діагностичного завдання [7].

Науковцями з Республіки Білорусь – О. С. Борисовою, С. Г. Михайленко, Т. І. Шереметєвою, вивчаються питання прояву діагностичних ознак у рукописах, виконаних особами у стані наркотичного голоду та розпізнання незвичного стану автора документа за ознаками писемного мовлення [8].

Наведені розробки теоретичних та методичних засад судової авторознавчої експертизи заслуговують на увагу. Наукові пошуки у цій галузі слугують підставою для подальших досліджень і нових розробок, які на сьогодні потребують експертного розв'язання.

Мета дослідження. Мета цієї роботи полягає в узагальненні та аналізі сучасного стану розвитку судової лінгвістичної експертизи з метою розроблення її теоретичних та методичних засад, оскільки на сьогодні відсутні фундаментальні роботи в галузі зазначеного виду експертизи, існують

лише окремі нароби за даним напрямком дослідження, обумовлені сучасним соціально-політичним станом, який є на сьогодні в країні, а також нагальними потребами судово-слідчої та експертної практики. Проведені в роботі дослідження сприятимуть подальшому розвитку судової лінгвістичної експертизи, наведені дані можуть використовуватись як в науковій, так і практичній діяльності для розроблення певних напрямків дослідження й окремих методик.

Викладення основного матеріалу. На початку минулого століття у посібнику для судових слідчих Гансом Гросом вказується на те, що при встановленні виконавця рукопису необхідно враховувати все письмо у цілому – його зміст, стиль і цілі [6]. Дане спостереження стосувалося графологічної експертизи, яка у подальшому стала «почеркознавчою». Згодом ця ідея знайшла відгуки в роботах А. І. Вінберга, М. Я. Сегая, Б. М. Комаринця, Л. Ю. Ароцкера, Є. У. Бабаєвої, Г. Д. Маркової, В. М. Белова, С. М. Вула, А. К. Дамбраускайте, та інших науковців, увагу яких було звернено на питання важливості манери й стилю викладу думок особи, орфографію, граматичні помилки, описки, обґрунтовано класифікацію ознак почерку і писемного мовлення. Їх наукові пошуки стали поштовхом для розвитку теорії судової авторознавчої експертизи.

Поштовхом для розвитку вітчизняної теорії судової авторознавчої експертизи можна вважати публікацію Л. Ю. Ароцкера і В. К. Войнова, яка вийшла у 1966 році, де розглядалися питання статистичного аналізу тексту з метою встановлення автора анонімного документа [7]. С. М. Вулом, розробником теоретичних та методичних засад судової авторознавчої експертизи, у вищенаведених його фундаментальних працях, судове авторознавство розглядається як галузь криміналістики і наукових знань про закономірності мовленнєвої поведінки людини, методи дослідження її писемного мовлення з метою встановлення фактичних даних про особу автора, яка самостійно склала текст документа, – і умови складання тексту.

Зарубіжними науковцями приділяється також увага лінгвістичній експертизі, започаткування якої належить Д. Свартвіку (1968 р.), який у публікації (1968 р.), описав дослідження двох заяв від імені однієї особи у справі про вбивство, що виявилися за стилем письма вкрай різними [8]. Досліджуючи через багато років тексти заяв М. Култхард використав загально-лінгвістичний аналіз, застосувавши судово-дискурсний підхід, який можна розглядати, як комбінацію підходів до проблеми з точки зору різних лінгвістичних галузей знань, включаючи теорію мовленнєвого акту, корпусну лінгвістику, стиль письма і психолінгвістику [9]. У 70-х роках минулого століття, у Німеччині, під час розслідування гучної справи, слідчі, зверталися до фахівців по допомогу в аналізуванні текстів, знайдених на місцях злочинів і поступово експертиза із залученням філологів, яка згодом одержала назву лінгвістичної, стала затребуваною, особливо у справах / провадженнях, пов'язаних з шантажем або перевіркою свідчень. Найчастіше в Німеччині до експертів-лінгвістів звертаються з питань встановлення соціально-біографічних характеристик анонімного автора або для встановлення автора групи текстів, а також з метою проведення

досліджень, пов'язаних з продуктами мовленнєвої діяльності, наприклад, зі встановлення оригінальності комерційних знаків і з дослідження ступеня змішаності протиставлюваних понять [10].

Отже, аналізуючи стан проведення лінгвістичної експертизи у західних країнах у 60-70 рр. минулого століття, слід звернути увагу, що в межах єдиного виду експертизи із застосуванням знань у галузі мовознавства – лінгвістичної експертизи (*forensic linguistics*) проводяться дослідження авторознавчої спрямованості і семантичні дослідження, обумовлюючи це, на нашу думку, тим, що для вирішення зазначених завдань необхідні знання в галузі мовознавства.

В Україні дослідження смислового навантаження текстів, змісту понять, характеру інформації, що міститься у текстах, які надходили на дослідження до науково-дослідних судово-експертних установ, почали проводитися у 90-х роках минулого століття в межах судової авторознавчої експертизи спеціалістами з вищою філологічною освітою. Вирішення питань щодо наявності / відсутності погроз, закликів, встановлення негативної інформації, її форми та характеру викликало в експертів складнощі за відсутності будь-яких розроблених методичних рекомендацій та методик в судово-експертній практиці. Все частіше надходили постанови \ ухвали, в яких на вирішення експерту ставились завдання, пов'язані з вирішенням питань мовленнєвого характеру і не пов'язані із встановленням фактичних даних про автора / виконавця. Тобто з'являється ще одна гілка мовознавчих досліджень, яка продикувана нагальними проблемами сучасності і яка ще не мала чіткого місця у вже існуючій авторознавчій експертизі. Постало питання створення нового роду експертизи – лінгвістичної, яка включатиме, поряд з вже існуючими авторознавчими дослідженнями, вирішення питань мовленнєвого характеру, не пов'язаних із встановленням фактичних даних про автора.

Слід зазначити, що ще у 90-х роках минулого століття Т. В. Гомон висловлювала думку щодо об'єднання експертизи писемного мовлення та експертизи усного мовлення в клас судово-лінгвістичної експертизи [11].

В літературі існують різні думки щодо появи лінгвістичної експертизи. Наприклад, Ю. Ф. Прадід зазначає, що «правильнішим буде вирізнення серед видів криміналістичних експертиз авторознавчої експертизи з двома її різновидами – почеркознавчої та лінгвістичної», акцентуючи увагу, що у лінгвістичних дослідженнях ознаки писемного мовлення є головними і «служать підставою для висновку про особистість автора, що вельми важливо, коли виконавець та автор – різні особи» [12]. Аналізуючи цю тезу, слід зазначити, що авторознавча експертиза науковцем визначається, як родове поняття, а почеркознавча і лінгвістична – як видові поняття. Незрозумілим стає віднесення автором почеркознавчої експертизи до роду лінгвістичної, а також вирішення питання щодо встановлення особистості автора – до завдань лінгвістичної експертизи, які насправді вирішуються саме авторознавчою експертизою.

Науковцями з Казахстану згадується лише авторознавча експертиза, в межах якої вирішуються як завдання щодо авторства, так і нові, які раніше не ставилися на вирішення експерту, зокрема, відносно виявлення ознак «погроз», «заклику», «вимагання» тощо, у мовленнєвих актах, у тому числі смс-

повідомленнях. Розглядаючи актуальність появи нових об'єктів дослідження – текстів на інтернет-форумах, смс-повідомлень, М. М. Касенбаєва зазначає, що методики, які розроблялися виключно з метою встановлення автора (виконавця) тексту не можна застосовувати для вирішення завдань за вищенаведеними новими об'єктами, які стають засобами скоєння злочинів у справах / провадженнях щодо погроз, закликів, шантажу тощо. І дедалі з глобальним розвитком комунікаційних технологій, яке розповсюджується на всі сфери життєдіяльності людини і держави, будуть з'являтися нові об'єкти експертних досліджень, виникати нові завдання. Тому необхідно розвивати напрямки дослідження авторознавчої експертизи з урахуванням сучасних потреб дійсності [13]. Але ж слід зазначити, що автором не надається пропозиція щодо перейменування авторознавчої на інший вид експертизи, з урахуванням появи нових об'єктів і завдань, що означає можливість розвитку саме авторознавчої експертизи як роду, з можливими її видами і підвидами. Однак ця думка також заслуговує на існування, оскільки останнім часом ведуться дискусії щодо можливості віднесення лінгвістичної експертизи до криміналістичних, з одним з її видів – авторознавчою експертизою.

На підставі проведеного аналізу узагальнення експертної практики проведення лінгвістичної (авторознавчої та семантико-текстуальної) експертизи слід зазначити, що розробки у цій галузі стрімко зростають останнім часом. Розроблено методику встановлення висловлювань образливого характеру, де надано алгоритм послідовності дій експерта на всіх стадіях дослідження з урахуванням аналізу експертної практики. Також розроблено методику встановлення висловлювань, виражених у формі закликів, у якій розглянуто види закликів, їх розмежування, характер, форма, складне дискусійне питання щодо меж компетенції експерта-лінгвіста тощо.

Зараз проводиться розробка методики встановлення мовленнєвого акту «погроза», де розглядатимуться й такі мало досліджені об'єкти дослідження, як смс-повідомлення. Проводиться робота над дослідженням текстуальних джерел інформації пропагандистського характеру.

Останнім часом об'єктом лінгвістичного дослідження стають полі кодові (креолізовані) тексти, які поєднують у собі вербальні та невербальні (іконічні або зображальні) засоби передачі інформації. До них відносяться плакати, листівки, мішки, білборди, які містять тексти агітаційного характеру, заклики тощо. Як зазначає науковець О. І. Галяшина, текст і зображення, взаємодіючи один з одним, складають цілісність і зв'язність тексту і його комунікативний ефект. Слушною в її роботі є думка щодо об'єктів дослідження лінгвістичної експертизи, які поділяються на усні, письмові та креолізовані [14]. Таке визначення об'єктів потребує глибокого вивчення і перегляду теоретичних та методичних засад судової лінгвістичної експертизи. Також О. В. Завадська наголошує на зростанні ролі полі кодових (креолізованих) текстів, яким притаманна «інформаційна місткість», і які поряд з вербальними засобами передачі інформації «відтворюють картину світу шкалу цінностей, естетичні ідеали нації» [15]. Також набуває актуальності тема корупційних злочинів у різних сферах людської діяльності, що також стає предметом дослідження лінгвістичної експертизи не тільки в Україні, а й за її межами. В

ННЦ ICE проводиться наукова робота щодо розроблення методики семантико-текстуальних досліджень мовленнєвих актів пропозиції обіцянки, прийняття або спонукання до надання будь-якої вигоди, в якій розглядатимуться теоретичні передумови проведення цього предметного виду лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи, надаватиметься алгоритм послідовності дій судового експерта-лінгвіста тощо. На сьогодні мало існує наробок за цим напрямком дослідження. О. І. Галяшиною проаналізовано питання корупційних злочинів і надано спробу виокремити предмет судової лінгвістичної експертизи по корупційних справах / провадженнях, який охарактеризовано, як встановлення у мовленнєвій поведінці комунікантів лінгвістичних релевантних ознак волевиявлення на передачу, одержання вигоди за дії (бездіяльність) в інтересах особи, яка її надає, що входять до службових повноважень. До кола об'єктів за даною категорією справ авторка відносить носії лінгвістичної релевантної інформації (фонограми розмов, смс-повідомлення, переписка електронною поштою та іншими засобами зв'язку) [16].

Особливу увагу привертають комплексні дослідження. Найчастішими об'єктами є тексти виступів, зафіксованих на відео носіях. У практиці Харківського НДІСЕ подібні дослідження проводяться в межах комплексної судової експертизи відео-, звукозапису та судової лінгвістичної експертизи. Першим вирішується питання щодо встановлення змісту інформації, зафіксованої на носії інформації, який надаватиметься слідчим, а за текстовим відтворенням встановленого змісту розмов експертом у галузі дослідження мовлення встановлюється, чи містяться у тексті висловлювання, виражені у формі, наприклад, погроз, закликів тощо. Часто на вирішення ставлять питання, в яких вказують посилання на мережу Інтернет, але ж експерту забороняється самостійно вибирати об'єкти дослідження. Тому необхідно або надавати роздруківку досліджуваного тексту або вирішувати питання постанови / ухвали / заяви в межах комплексного дослідження.

Найбільш актуальними останнім часом стають комплексні психолого-лінгвістичні дослідження. Це недостатньо вивчений напрямок в галузі семантико-текстуальних досліджень, і дотепер відсутні будь-які теоретичні наробки щодо вирішення комплексних психолого-лінгвістичних завдань. Поступово робляться спроби щодо вирішення психолого-лінгвістичних завдань, в яких вирішуються питання щодо того, чи містяться серед висловлювань певної особи на відеозапису програми такі, що направлені на формування у громадян України негативного ставлення до окремих представників влади або уряду, де лінгвіст має встановити наявність в аналізованих висловлюваннях негативної інформації (зокрема оціночної) про явища, осіб або події, зазначені в його змісті. А у разі, якщо такі відомості мають місце, психолог з'ясовує, чи направлені вони на формування в адресата негативного ставлення до відповідних явищ, осіб або подій.

Наприклад, в Білорусії цей напрямок досліджень розробляється з 2013 р., у зв'язку з частим надходженням справ, пов'язаних з протидією екстремізму та тероризму. Об'єктами дослідження виступають книги, брошури, листівки, періодичні видання, інтернет-тексти, фотозображення

написів, виконаних на стінах будівель тощо. Автори зазначають, що перші спроби проведення подібних експертиз були у 2015 р. після значних проведених теоретичних досліджень у цьому напрямку в галузі лінгвістики та психології [17]. Слід зазначити, що лінгвістичні експертизи за вищевказаними категоріями справ признаються у більшості випадків за резонансними справами / провадженнями, в яких предметом розгляду є захист держави і державних діячів. Наприклад, також новим напрямком розвитку лінгвістичної експертизи є проблема спричинення шкоди інформаційній безпеці держави, яка потребує розв'язання в межах комплексного дослідження лінгвістами, психологами і, у разі необхідності, іншими фахівцями.

Проведення таких досліджень – лише спроба вирішення нових завдань в судово-експертній практиці, яка може слугувати підґрунтям для розробки нових напрямів досліджень.

Що стосується напрямків розвитку судової авторознавчої експертизи, то слід зазначити, що цей вид експертизи також потребує подальших розробок.

Наприклад, потребує уваги питання дослідження так званого «суржик» – однієї з форм українського просторіччя – змішаного українсько-російського мовлення. Його вживання українським населенням в окремих областях, ускладнює експертне вирішення питання щодо встановлення рідної мови автора. Визначити, яка з двох мов у носія російсько-української двомовності є основною, «домінуючою», і яка з них є головним джерелом інтерференції, виявляється не завжди просто [18].

Не залишаються поза увагою науковців проблеми дослідження текстів юридичної спрямованості, наприклад, текстів судових рішень, ухвал, постанов, позовних заяв, а також текстів, які належать до вузької сфери діяльності – інструкцій, актів, вимог до конкурсних матеріалів, програм тощо. На вирішення лінгвістичної експертизи за згаданими об'єктами, зазвичай ставляться питання щодо встановлення автора цих текстів, чи факту виконання їх однією особою або їх тотожності. Адже складання таких текстів має низку особливостей, які на сьогодні в експертній практиці недостатньо вивчені. Насамперед, складнощі викликані шаблонністю цих текстів. Будь-який текст може слугувати шаблоном для складання інших, і встановити, чи виконані тексти однією особою, лише зрідка надається можливим, оскільки, не можна виключити, можливість складання текстів декількома особами, які мали доступ до електронного варіанту первинного тексту-шаблону. Ознаки, виявлені під час експертного дослідження текстів ухвал, рішень тощо зводяться в основному до цитування законодавчих актів, на яких ґрунтуються ці документи, тому інформативна значущість виявлених ознак надто низька, що робить висновки експертів непереконливими, і у подальшому викликає сумніви відносно доказового значення висновку експерта. Лише встановлення ідентифікаційної значущості певного комплексу ознак може дозволити дійти категоричного висновку за згаданими об'єктами дослідження, що в експертній практиці зустрічається нечасто. За деякими наробками в експертній практиці можна зазначити, що інформативними ознаками у цих текстах вважаються, наприклад, наявність помилок, обумовлених незнанням відповідних правил граматики, послаб-

ленням контролю за якістю друкування текстів, пунктуаційні та лексичні помилки, вживання слів не характерних для підстилю, у руслі якого складено текст тощо. Але, на жаль, подібні помилки майже не проявляються у досліджуваних вищезгаданих текстах.

Складність та специфіка експертних досліджень офіційно-ділових текстів різної спрямованості обумовлює необхідність проведення наукових досліджень за цим напрямком, розроблення теоретичних та методичних засад зазначеного виду експертизи. Поява методики авторознавчої експертизи з дослідження офіційно-ділових документів надаватиме висновкам експертів більшої аргументованості під час їх оцінки і не викликатиме сумнівів у проведених дослідженнях.

Теоретичні та методичні засади судової авторознавчої експертизи, яка віднедавна увійшла до складу лінгвістичної експертизи (поряд із семантико-текстуальною), розроблялися у другій половині минулого століття, коли тексти документів складалися рукописним способом, і які на той час були широко розповсюджені, а це, в основному, анонімні листи, записки, скарги тощо. На сьогодні практика письма значно знизилась з появою новітніх технологій, які включають і засоби спілкування. У зв'язку з чим виникають нові об'єкти дослідження – пости, смс та e-mail листування тощо, що свідчить про необхідність їх дослідження і слугує підставою для перегляду теоретичних засад і методичних розробок судової авторознавчої експертизи.

Тому потребують розроблення методики судової авторознавчої експертизи по друкованих текстах, з урахуванням удосконалення вже існуючих авторознавчих методик, розроблених за рукописними текстами. Оскільки надруковані тексти мають особливості складання (автоматичне виправлення помилок, втручання іншої особи (виконавця) тощо), необхідно дослідити і виявити комплекс стійких для автора друкованого тексту ознак, у тому числі графічних (використання смайликів, інших позначок тощо).

Ця ж проблема цікавить і науковців інших країн. М. М. Касенбаєва вказує на те, що оновлена правозастосовна практика виявляє потреби дослідження текстів таких документів, як протоколи судових засідань, рішень судів, постанов, плакатів, наукових проєктів і звітів, електронних документів, сценаріїв до фільмів тощо. Також авторка звертає увагу на ідентифікацію автора за переробленими текстами, встановлення ступеня текстуальних збіжностей декількох текстів або фрагментів, встановлення автора фрагментів тексту у публікації із співавтором, під час редагування тексту тощо. Акцентує на встановленні автора текстів у справах / провадженнях, пов'язаних з екстремізмом, погрозами, шантажем тощо за текстами SMS-повідомлень, оскільки такі об'єкти дослідження все частіше стають засобом скоєння злочину. Однак через нерозробленість відповідних методик або методичних рекомендацій категоричні висновки за вищезгаданими об'єктами і за поставленими перед експертами завданнями оформлюються у вигляді повідомлення про неможливість надання висновку із зазначенням причини у мотивувальній частині, наприклад, експерт зазначає, що тексти надані у вигляді коротких висловлювань з бідним словарним запасом стандартних висловлювань і вживанням експресивних мовленнєвих засобів. Як правило, мовленнєве повідомлення в

мережі Інтернет обумовлено низкою специфічних рис, які не відносяться до жодного різновиду дискурсу, чи до будь-якого функціонального стилю, оскільки для Інтернету характерне різноманіття способів у форматах різних форумів, мовленнєвою розкутістю з експресивно-емоційним забарвленням, використанням різних невербальних символів, недостатністю / перевантаженням розділових знаків або знаків пунктуації, «емоджі» – замість слів для позначення емоцій, багатьма великими буквами тощо [19].

В літературі з'являються окремі публікації щодо зазначеної проблеми. О. І. Горошко розглядає можливість дослідження текстів, виконаних на електронних носіях, при цьому вказуючи на можливість по даних об'єктах встановлювати вік, стать, рідну мову тощо [20], а також наголошує на встановленні автора тексту за статистичними показниками (середня кількість складів у словформах, довжина складів, кількість службових слів тощо) [21].

Розглянувши основні завдання, що вирішуються експертами у галузі лінгвістичної експертизи мовлення, слід зазначити, що це не остаточний їх перелік. Адже розвиток теоретичних та методичних засад судової знаходиться у прямій залежності від ступеня пізнання наукою й експертною практикою предмету оцінки. Експерт може оцінювати встановлену в процесі дослідження інформацію, коли він знає дані науки й практики щодо того, які ознаки об'єкта є базовими, а які ситуативними, і які з них можуть у сукупності слугувати обґрунтуванню висновків.

Висновки. Лінгвістичні експертизи призначаються судово-слідчими органами майже у всіх видах провадження і на всіх етапах розгляду справ або розслідування правопорушень, а також за запитами юридичних та фізичних осіб. На етапах підготовки матеріалів для проведення судової лінгвістичної експертизи та в ході дослідження виникають проблемні питання процесуального та науково-методичного характеру, які є дискусійними через їх процесуальну неврегульованість та відсутність системних наукових досліджень щодо теоретичних засад судової лінгвістичної експертизи. Дані, наведені у статті, слугуватимуть підґрунтям для створення нових напрямів дослідження у галузі судової лінгвістичної експертизи і сприятимуть розвитку теоретичних засад. З цієї метою акцентовано увагу на узагальненні експертної практики щодо вирішення авторознавчих та семантико-текстуальних завдань, на підставі чого автором надаються пропозиції щодо удосконалення методик авторознавчих досліджень та розроблення напрямів дослідження в галузі семантико-текстуальної експертизи. Подальші розробки у галузі судової лінгвістичної експертизи необхідно проводити не лише з урахуванням узагальнення сучасних літературних джерел, а й існуючої на сьогодні практики проведення судової лінгвістичної експертизи зі всіма її перевагами та недоліками, які у подальшому слугуватимуть основою для розроблення теоретико-правових та методологічних засад судової лінгвістичної експертизи.

Розглянувши основні завдання, що вирішуються експертами у галузі дослідження мовлення, слід зазначити, що це не остаточний їх перелік, оскільки питання, які ставляться на вирішення експертизи, містять нові завдання для експерта, які ще не розроблені і потребують глибокого вивчення.

Проведений аналіз експертної практики не охоплює всі напрямки дослідження, що зустрічаються в експертній практиці протягом останніх років. Необхідно вивчати практику проведення лінгвістичної експертизи в інших країнах, а також в науково-дослідних та експертних установах України, залучаючи до проведення наукових робіт якомога більше експертів-лінгвістів з метою того, щоб скласти повну картину на сьогоднішній день щодо суттєвих можливостей проведення зазначених досліджень і виробити напрямки перспективного розвитку у галузі лінгвістичної експертизи.

Перелік посилань

1. Белкин Р. С. История отечественной криминалистики. Москва, 1999. 496 с.
2. Вопросы судебно-автороведческой диагностической экспертизы / под ред. С. М. Вула. Киев, 1984. 132 с.
3. Вул С. М. Судебно-автороведческая идентификационная экспертиза: методическое пособие. Харьков, 2007. 63 с.
4. Гомон Т. В. Судебно-автороведческая экспертиза текстов документов, составленных с намеренным искажением письменной речи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1992. 23 с.
5. Горошко Е. И. Особенности мужского и женского вербального поведения: (психолингвист. анализ): автореф. дис. ... канд. филол. наук. Москва, 1996. 27 с.
6. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики: практ. рук.: пер. с нем. Санкт-Петербург, 1908. 1040 с.
7. Довженко О. В., Гриненко Л. Г., Кузніченко Л. В. та ін. Встановлення автора та виконавця тексту документа, виконаного під диктування або шляхом переписування. Харків: ХНДІСЕ, 2008. 36 с.
8. Svartvik J. The Evans Statements: A Case for Forensic Linguistics. Stockholm, 1968. 29 p.
9. Свиридова Л. В. Вирішення лінгвістичних завдань в експертній практиці. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків, 2015. Вип. 15. С. 237-243.

References

1. Belkin, R. S. (1999). History of Domestic Criminalistics. Moscow. 496 p. (in Russian).
2. Vul, S. M. (Ed.). (1984). Issues of Forensic Authorship Analysis. Kiev. 132 p. (in Russian).
3. Vul, S. M. Forensic Authorship Examination: Guidance Manual. Kharkov, 2007. 63 p. (in Russian).
4. Gomon, T. V. (1992). Forensic Authorship Analysis of documents drawn up with Deliberate Distortion of Written Language: extended abstract of candidate's thesis of Juridical Sciences. Moscow. (in Russian).
5. Goroshko, E. I. (1996). Specifics of Male and Female Verbal Behavior: (psycholinguistic analysis): extended abstract of candidate's thesis of Philological Sciences. Moscow. 27 p. (in Russian).
6. Gross, H. (1908). Criminal Investigations, a Practical Textbook (Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik). Saint Petersburg. 1040 p. (in Russian).
7. Dovzhenko, O. V., Hrynenko, L. H., Kuznichenko, L. V. et al. (2008). Identification of author and executor of document performed from dictation or by rewriting. Kharkiv. 36 p. (in Ukrainian).
8. Svartvik J. (1968). The Evans Statements: A Case for Forensic Linguistics. Stockholm. 29 p. (in English).
9. Svyrydova, L. V. (2015). Solving linguistic issues in forensic expert practice. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Kharkiv. Issue 15. P. 237-243. (in Ukrainian).

10. Теоретические и методические вопросы криминалистического исследования письменной речи: методическое пособие / под ред. Л. Е. Ароцкера. Москва, 1977. 107 с.
11. Ароцкер Л. Е., Войнов В. К. Об использовании лингвистической статистики для установления автора анонимного текста. *Криминалистика и судебная экспертиза*. Киев, 1966. Вып. 3. С. 141-151.
12. Галяшина Е. И. Проблемы судебной лингвистической экспертизы по делам о взяточничестве и об иных коррупционных преступлениях. *Минские криминалистические чтения: материалы междунар. науч.-практ. конф.* (Минск, 20 дек. 2018): в 2 ч. Минск, 2018. Ч. 2. С. 220.
13. Галяшина Е. И. Судебная лингвистическая экспертиза и пределы допустимости использования методов лингвистической науки. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sudebnaya-lingvisticheskaya-ekspertiza-i-predely-dopustimosti-ispolzovaniya-metodov-lingvisticheskoy-nauki/viewer>.
14. Горошко Е. И. Изучение электронного дискурса в судебном речеведении. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків. 2004. Вип. 4. С. 188-193.
15. Горошко О. И. Судебно-лингвистическая экспертиза текстов, выполненных на электронном носителе: функционально-структурный подход. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків. 2007. Вип. 7. С. 149-157.
16. Завадська О. В. Феномен креолізованого тексту: актуальна проблема сучасних лінгвістичних досліджень. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. 2016. Вип. 43. С. 163-169.
17. Касенбаева М. М. Современное состояние и возможности судебно-автороведческой экспертизы: *Перспективы партнерства государств-членов шанхайской организации сотрудничества в сфере судебной экспертизы: мате-*
10. Arotsker, L. E. (Ed.). (1977). Theoretical and methodological issues of forensic research on written language: guidance manual. Moscow. 107 p. (in Russian).
11. Arotsker, L. E., Voinov, V. K. (1966). On the use of linguistic statistics to identify the author of an anonymous text. *Criminalistics and Forensic Science*. Kiev. Issue 3. P. 141-151. (in Russian).
12. Galiashina, E. I. (2018). Issues of forensic linguistic analysis in cases of bribery and other corruption crimes. *First Minsk forensic readings: proceedings of the International Academic Conference*. (Minsk, December 20). Minsk. Part 2. P. 220. (in Russian).
13. Galyashina, E. I. Forensic linguistics and limits of admissibility of using methods of linguistic science. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/sudebnaya-lingvisticheskaya-ekspertiza-i-predely-dopustimosti-ispolzovaniya-metodov-lingvisticheskoy-nauki/viewer>. (in Russian).
14. Goroshko, E. I. (2004). Study of electronic discourse in forensic speech studies. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Kharkiv. Issue. 4, P. 188–193. (in Russian).
15. Goroshko, O. I. (2007). Forensic linguistic analysis of texts performed using electronic media: functional and structural approach. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Kharkiv. Issue. 7, P. 149-157. (in Russian).
16. Zavadaska, O. V. (2016). Phenomenon of creolized text: topical issue of modern linguistic research. *Linguistic Researches: Research Paper Collection by H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University*. Issue. 43. P. 163-169. (in Ukrainian).
17. Kasenbaeva, M. M. (2018). The current state and possibilities of forensic expertise: *Prospects for partnership of the member states of the Shanghai Cooperation Organization in the field of forensic expertise: proceedings of a scientific and*

риалы научно-практической конференции (г. Алматы, 20 июня 2018). Астана, 2018. С. 58-60.

18. Кирдун А. А. Психолого-лингвистическая экспертиза в Республике Беларусь: этап становления. Восток-Запад: партнерство в судебной экспертизе. *Актуальные вопросы теории и практики судебной экспертизы*: Материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Астана, 27 окт. 2016). Астана, 2016. С. 229-232.

19. Coulthard M. Forensic Linguistics: the application of language description in legal contexts. URL: <https://www.cairn.info/revue-langage-et-sosiete-2010-2-pp.15-33>. (дата звернення 22.06.2020).

20. Михайленко С. Г., Шереметьева Т. И. Проявление диагностических признаков в рукописях, выполненных лицами, находящимися в состоянии абстиненции (наркотического голода). *Вопросы криминологии, криминалистики и судебной экспертизы*. Минск. 1998. № 13. С. 173-175.

21. Olsson J. Forensic Linguistic: an Introduction to Language Crime and the Low, Continuum, London. New York, 2004, P. 15.

22. Прадід Ю. Ф. Проблеми лінгвістичної експертизи усного й писемного мовлення в дослідженнях українських учених. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків, 2005. Вип. 5. С. 166-171.

23. Свиридова Л. В. Українське писемне мовлення як об'єкт судово-авторознавчого дослідження. *Сучасні тенденції розвитку судової експертизи*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю Кримського науково-дослідного інституту судових експертиз (АР Крим, 20-21 вересн. 2012). Сімферополь: ВД «Аріал», 2012. С. 96-99.

24. Сопина Е. В., Дидушок Н. Я. Развитие лингвистической экспертизы письменной речи в Украине и Германии. *Актуальные вопросы судебно-экспертной деятельности, современные проблемы, тенденции и перспективы развития криминалисти-*

practical conference (Almaty, June 20). Astana. P. 58-60. (in Russian).

18. Kirdun, A. A. (2016). Psychological and linguistic expertise in the Republic of Belarus: the stage of formation. East-West: Partnership in Forensic Science. *Topical issues of theory and practice of forensic examination*: proceedings of the international scientific-practical conference (Astana, October 27). Astana. P. 229-232. (in Russian).

19. Coulthard, M. Forensic Linguistics: the application of language description in legal contexts. Retrieved from: <https://www.cairn.info/revue-langage-et-sosiete-2010-2-pp.15-33> (in English).

20. Mikhailenko, S. G., Sheremeteva, T. I. (1998). Manifestation of Diagnostic Signs in Manuscripts Made by Persons in Abstinence State (drug hunger). *Issues of Criminology, Criminalistics and Forensic Science*. Minsk. No. 13. P. 173-175. (in Russian).

21. Olsson, J. (2004). Forensic Linguistic: an Introduction to Language Crime and the Low, Continuum, London. New York. P. 15. (in English).

22. Pradid, Yu. F. (2005). Issues of linguistic examination of oral and written speech in researches of Ukrainian scientists. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Kharkiv. Issue. 5. P. 166-171. (in Ukrainian).

23. Svyrydova, L. V. (2012). Ukrainian written speech as an object of forensic research. *Current trends in development of Forensic Science*: proceedings of the International Academic Conference dedicated to 10th anniversary of the Crimean Research Institute of Forensic Examinations (AR of Crimea, September 20-21). Simferopol. P. 96-99. (in Ukrainian).

24. Sopina, E. V., Didushok, N. Ya. (2019). Development of forensic linguistic analysis of writing in Ukraine and Germany. *Topical issues of forensic science, modern problems, trends and prospects for development of forensic science and criminalistics*: proceedings of the

ки и судебной экспертизы: материалы междунар. науч-практ. конф. (г. Ереван, 25-27 сент. 2019). Ереван, 2019. С. 61-63.

25. Fobbe E. Aufgaben und Möglichkeiten der forensischen Linguistik *SIAK-Journal – Zeitschrift für Polizeiwissenschaft und polizeiliche Praxis*, 2013. № 4. S. 4-15.

International Academic Conference (Yerevan 25-27 September). Yerevan. P. 61-63. (in Russian).

25. Fobbe, E. (2013). Aufgaben und Möglichkeiten der forensischen Linguistik. *SIAK-Journal – Zeitschrift für Polizeiwissenschaft und polizeiliche Praxis*. No. 4. P. 4-15. (in German).

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СУДЕБНОЙ ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

Л. В. Свиридова

На этапах подготовки материалов для проведения судебной лингвистической экспертизы и в процессе исследования возникают проблемные вопросы процессуального и методического характера, которые являются дискуссионными в связи с неурегулированностью и отсутствием системных научных теоретических исследований в области лингвистической экспертизы. Анализ экспертной практики указывает на необходимость дальнейших разработок в области судебной лингвистической экспертизы на основании чего автором даются предложения по усовершенствованию методик автороведческих исследований и разработке направлений дальнейших исследований в области семантико-текстуальных исследований. Автором акцентируется внимание на необходимости проведения разработок в области лингвистической экспертизы с учетом не только существующей на сегодняшний день практики проведения судебной лингвистической экспертизы, но и с учетом обобщения новых литературных источников, число которых все больше возрастает и данные которых интересуют лингвистическую экспертизу с точки зрения анализа возникающих в области современной лингвистики проблем, а также социально-политической ситуации в стране.

Обращено внимание на то, что лингвистические экспертизы назначаются судебно-следственными органами практически на всех этапах рассмотрения дел / производств или расследования правонарушений, а также всё большую популярность она приобретает в связи с обращениями физических/юридических лиц. Данные проведенных исследований могут служить основанием для создания новых направлений исследования в области судебной лингвистической экспертизы и способствовать развитию её теоретических и методических основ.

Ключевые слова: лингвистическая экспертиза, автороведческие исследования, семантико-текстуальные исследования, креолизованные (поликодовые) тексты, комплексные исследования.

THEORETICAL PRINCIPLES OF FORENSIC LINGUISTICS

L. Svrydova

At the stages of preparing materials for conducting a forensic linguistic examination and in the process of research, problematic issues of a procedural and methodological nature arise, which are debatable due to the lack of regulation and

the absence of systematic scientific theoretical research in the field of linguistic examination. The analysis of expert practice indicates the need for further developments in the field of forensic linguistic expertise, based on which the author makes proposals for improving the methods of authorship research and the development of directions for further research in the field of semantic and textual research. The author focuses on the need to carry out developments in the field of linguistic expertise, taking into account not only the current practice of conducting forensic linguistic expertise. Also taking into account the generalization of new literary sources, the number of which is increasing and the data of which are of interest to linguistic expertise from the point of view of analyzing emerging in the field of modern linguistics problems, as well as the socio-political situation in the country.

Attention is drawn to the fact that the judicial and investigative authorities appoint linguistic examinations at almost all stages of the consideration of cases/proceedings or the investigation of offenses, and it is also becoming increasingly popular in connection with the appeals of individuals/legal entities. The data of the conducted research can serve as the basis for the creation of new directions of research in the field of forensic linguistic examination and contribute to the development of its theoretical and methodological foundations.

Key words: linguistic expertise, authorship research, semantic-textual research, creolized (polycode) texts, complex research.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.51>

УДК 343.98

Анаїт Левонівна Ованнісян
кандидат філологічних наук,
заступник завідувача відділу
фоноскопичних, комп'ютерних досліджень і досліджень
телекомунікаційних систем
лабораторії криміналістичних видів досліджень

E-mail: anait0007@gmail.com

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ДОСЛІДЖЕННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ З ОЗНАКАМИ МІЖМОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ, ПРОСТОРІЧЧЯ З ІНШОМОВНИМИ ЕЛЕМЕНТАМИ, ІМІТАЦІЇ МОВЛЕННЯ НЕРІДНОЮ МОВОЮ

Необхідність написання цієї статті обумовлена мовною ситуацією, що склалася, зокрема, в Україні, коли в результаті активізації міграційних процесів об'єктом експертного дослідження все частіше стають різні форми мовлення з елементами іншої мови. З урахуванням цього виникає необхідність встановлення їх природи, оскільки від цього залежить класифікаційна оцінка фактичної інформації, що в них закладено: чи вони свідчать про те,